ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂತು?

ಶ್ರೀ ಯಂ. ಗೋವಿಂದ ಪೈ, ಮಂಜೇಶ್ವರ.

ಶ್ರೀಮನ್ಮಧ್ವಾಚಾರ್ಯರು ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ ಅಷ್ಟಮಠಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಸೋದೆಯ ಮಠದ ಯತಿವರ್ಯರಾದ ಶ್ರೀ ವಾದಿರಾಜ ತೀರ್ಥರವರು (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೪೮೦—೧೬೦೧) ಯಾವೊಮ್ಮೆ ಪಯಣಗತಿಯಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ, ಆಗ್ಗೆ ಕುಡುಮ ಎಂದು ಹೆಸರಿದ್ದ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿದಾಗ, ಯಾವೊಂದೂ ದೇವಾಲಯವಿಲ್ಲದ ಊರಿನಲ್ಲಿ ತಾವು ತಂಗೆವೆಂದೂ ಭಿಕ್ಷೆ ಮಾಡೆವೆಂದೂ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅವರು ಕಾಲು ತೆಗೆಯುತ್ತಲೆ, ಅಲ್ಲಿ ಯಾವ ಹಿಂದಿನಿಂದೇನೋ ನೆಲಸಿದ್ದು ಈಗ ಹೇಗೋ ಆಗಲೂ ಹಾಗೆ ಗ್ರಾಮದೇವತೆ ಎಂದು ಮನ್ನಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದ ಅಣ್ಣಪ್ಪ ಎಂಬ ಭೂತವು ತಾನು ಕ್ಷಣಮಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ತರುವೆನೆಂದು ಮಂಗಳೂರಿನ ನೆರೆಹೊರೆಯ ಕದರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿಗೆ ನೆಗೆದು ಅಲ್ಲಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಶಿವಲಿಂಗದ ಮೇಲ್ಭಾಗವನ್ನು ಹಿಡಕೊಂಡು ಧರ್ಮಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಬಂದಿತೆಂದೂ, ಶ್ರೀಪಾದಂಗಳವರು ಅದನ್ನಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿ ಕೆಲವೊತ್ತು ಅಲ್ಲಿ ತಳುಗಿಕೊಂಡು ಮುಂದುವರಿದರೆಂದೂ* ಬಹಳ ಹಿಂದಿನಿಂದ ನಂಬಿಬರುವ ಜನಜನಿತವಾದೊಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ. ಆ ಮೇರೆಗೆ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಶಿವಲಿಂಗವು ಕ್ರಿಸ್ತಶಕದ (ಕ್ರಿ. ಶ.) ೧೬ನೆಯ ಶತಕದಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ಇಂದಿಗೆ ೪೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಾದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಈ ಲೋಕವಾದದ ಸಾರಾಸಾರ ವಿಚಾರ ಹೇಗೂ ಇರಲಿ, ಇದರಿಂದ ಇಷ್ಟೊಂದಾದರೂ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ, ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಮಂಜುನಾಥ ಲಿಂಗವು ಕದರಿಯ ಮಂಜುನಾಥ ಲಿಂಗಕ್ಕಿಂತ ಸಾಕಷ್ಟು ಅರ್ವಾಚೀನವೆಂದು, ಅಂದರೆ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಮೂಲತಃ ಕದರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ತಾನೆ ಇದ್ದು, ಆ ಲಿಂಗದಿಂದಲೆ, ಅತಏವ ಅದರ ಎಷ್ಟೋ ಬಳಿಕಲೆ, ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದಿರಬೇಕೆಂದು. ಹಾಗಾದರೆ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕಿರುವ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂತು? ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸುವಲ್ಲಿ ಕದರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಆ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂತೆಂದು ಕಂಡುಹಿಡಿದರೆ, ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಲಿಂಗಕ್ಕೂ ಇರುವ ಅದೇ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂತೆಂದು ಅರುಂಧತೀಪ್ರದರ್ಶನನ್ಯಾಯದಿಂದ ಸ್ವಯಮೇವ ವೇದ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಂಗಳೂರಿನ ಉಪಕಂಠವಾಗಿರುವ ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಿವಲಿಂಗದ ಹೆಸರು ಮಂಜುನಾಥ ಎಂದು ತುಳುನಾಡಿನವರೇ ಅಲ್ಲ, ಪ್ರಾಯಶಃ ಕರ್ಣಾಟಕದಲ್ಲಿ ಕೂಡ ಎಲ್ಲರೆಂಬಂತೆ ಬಲ್ಲರು. ಆ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಈ ಹೆಸರು ಕನಿಷ್ಠ ಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಇಂದಿಗೆ ೬೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಹಿಂದಿನಿಂದಾದರೂ ಇದ್ದಿರುವಂತೆ ಆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲೇ ಇರುವ ಈ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ—

(೧) ಶಾಲಿವಾಹನ ಶಕ ವರ್ಷ (ಶಾ. ಶ.) ೧೩೧೧ ಪ್ರಮೋದ ಸಂ। ಪುಷ್ಯ ಬಹುಳ ೧೧ ಬೃಹಸ್ಪತಿವಾರ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಾಂತಿ=ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೮೮ ದಶಂಬರ ೨೪ನೆಯ ತಾರೀಕು ಗುರುವಾರ ಮಕರ ಸಂಕ್ರಮಣದಂದಿನ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ೧ 'ಮಂಜಿನಾಥ ದೇವರ' (ಪಂಕ್ತಿ ೨೬; ೩೦). ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂವತ್ಸರ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಮೋದ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೯೦-೯೧) ಅಲ್ಲ, ವಿಭವ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೮೮-೮೯).

(೨) ಶಾ. ಶ. ೧೩೦೮ ಕ್ಷಯ ಸಂ।....(ಸಂ)ಕ್ರಾಂತಿ=ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೮೬-೮೭ರ ಮತ್ತೊಂದು ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ೨ 'ಶ್ರೀ ಮಂಜಿನಾಥ' (ಪಂ. ೫), 'ಮಂಜಿನಾಥ ದೇವರ' (ಪಂ. ೨೩; ೨೬; ೨೮; ೩೧), 'ಮಂಜೇಸ್ವರ ದೇವರ' (ಪಂ. ೩೦).

*ಅಥವಾ ಅಮುಂಚೆಯೇ ಕದರಿಯಿಂದ ತಂದು ಆಗ ಕುಡುಮ ಎಂದಿದ್ದ ಧರ್ಮಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ್ದ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಆ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವಾದಿರಾಜ ಸ್ವಾಮಿಯವರು ಪುನಃ ಸಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಬ್ರಹ್ಮಕಲಶ-ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಮುಂತಾದುದನ್ನು ಮಾಡಿದರೆಂದೂ ಪ್ರತೀತಿ ಇದೆ.

೧ South Indian Inscriptions *(SII) VII*, ನಂ. ೧೯೦, ಪು. ೮೬.

೨ ಅದೇ, ನಂ ೧೮೯, ಪು. ೮೪-೮೫.

ಇವೆರಡೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಶಿವಲಿಂಗದ ಹೆಸರು ಮಂಜುನಾಥ ಎಂದಿಲ್ಲದೆ ಮಂಜಿನಾಥ ಎಂದಿರುವು ದನ್ನೂ, ೨ನೆಯಧರಲ್ಲಿ ಅದರ ಮಂಜು+ನಾಥ ಎಂಬ ಸಮಸ್ತನಾಮದ ಪರಪದವಾದ ನಾಥ ಎಂಬುದರ ಬದ ಲಾಗಿ ಅದರ ಪರ್ಯಾಯಪದವಾದ ಈಸ್ವ(ಶ್ವ)ರ ಎಂಬು ದನ್ನು ಆ ಸಮಸ್ತಪದದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಸಿಡುವಲ್ಲಿ ಆ ಸಮಸ್ತನಾಮವನ್ನು ಮಂಜೇಸ್ವರ ಎಂದಿರುವುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಇವಲ್ಲದೆ ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಇತರತ್ರವೂ ಒಂದೆರಡು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ 'ಮಂಜುನಾಥ ದೇವರ' ಹೆಸರು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ—

(೧) ಮೂಡಬಿದರೆಯ ನೆರೆಯ 'ಪ್ರಾಂತ' ಎಂಬ ತ್ತಣ ಗೌರೀ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಶಾ. ಶ. ೧೩೧೮ ಸಂದು ವರ್ತಮಾನ ಈಶ್ವರ ಸಂ|ದ ಸಿಂಹಮಾಸ (ದಿನ) ೨ ಆದಿತ್ಯವಾರ=ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೯೬ನೆಯ ಜುಲಾಯಿ ೩೦ನೆಯ ತಾರೀಕು ಆದಿತ್ಯವಾರದ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲಿ[೩] 'ಶ್ರೀ ಮಂಜುನಾಥ ದೇವರ ದಿವ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದ ಪದ್ಮಾ ರಾಧಕರಪ್ಪ' (ಪಂ. ೪-೫). ಇಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸಂವತ್ಸರ ವಾದರೆ ಈಶ್ವರವಲ್ಲ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೯೭-೯೮), ಧಾತ್ರ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೩೯೬-೯೭).

(೨) ಮೂಡಬಿದರೆಯ ಗುರುಗಳ ಬಸ್ತಿಯ ಲ್ಲಿಯ ಹೊಯಿಸಳ ವೀರನಾರಸಿಂಹನ ಮಗನಾದ ವೀರ ಬಲ್ಲಾಳನ ಆಳಿಕೆಯ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧೭೩-೧೨೨೦) ವಿಸು (=ವೃಷ) ಸಂ| ಮಕರಮಾಸ (ದಿನ) ೧೫ ಗುರುವಾರ= ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೨೦ ಜನವರಿ ೯ನೆಯ ತಾರೀಕು ಗುರುವಾರದ ಶಿಲಾಶಾಸನದಲ್ಲೂ[೪] 'ಶ್ರೀ ಮಂಜುನಾಥ ದೇವರ ದಿಬ್ಯ ಶ್ರೀಪಾದ ಪದ್ಮಾರಾಧಕಂ' (ಪಂ. ೩-೪). ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಸಂವತ್ಸರವೂ ವೃಷವಲ್ಲ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೨೧-೨೨), ಪ್ರಮಾಥಿ (ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೨೧೯-೨೦).

ಈ ನಾಲ್ಕೂ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನದಾದ ಮೂಡ ಬಿದರೆಯ ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯದಾದ ಪ್ರಾಂತದ ಶಿಲಾ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ನೇರಾಗಿ ಮಂಜು ನಾಥ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಕದರಿಯ ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿರುವ ಮಂಜಿನಾಥ ಎಂಬ ರೂಪಾಂತರವಾದರೊ ಆ ಹೆಸರಿನ ಕೇವಲ ಗ್ರಾಮ್ಯರೂಪವೊ ಅಥವಾ ಆ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಒಕ್ಕಣಿಸಿದವರ ಎಡವಟ್ಟೊ, ಕೆತ್ತಿದವರ ಎಡಹೊ (ಇಲ್ಲವೆ ಓದಿದವರ ತಪ್ಪೊ) ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಊಹಿಸ ಬಹುದು.

ಆದರೆ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಶಿವನಿಗೆ ಇದ್ದಿರುವಂತೆ ಯಾವ ಕೋಶದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ, ಯಾವ ಪ್ರಾಚೀನ ಶಿವಸಹಸ್ರನಾಮದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದೀ ತೆಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸುವುದಿಲ್ಲ. ಅಥವಾ ಶಿವನಿಗೇ ಏಕೆ? ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಯಾವ ದೇವತೆಗೂ ಮಂಜು ನಾಥ ಎಂದು ಹೆಸರಿಲ್ಲ. ಇಡೀ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ (ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಶಿವಲಿಂಗವಾದರೊ ಕದರಿಯ ಲಿಂಗದ ಪ್ರತೀಕ ತಾನೆ ಎಂದು ಕಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಅವೆರಡನ್ನೂ ಸಮೀಕರಿಸಿ) ಆ ಹೆಸರು ಕದರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಸಲುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಶಾನೆ ಹಿಂದಣ ಕಾಲದಿಂದ ನೆಲಸಿರುವ ಜೈನಧರ್ಮದ ಯಾವ ದೇವತೆಗಾದರೂ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂದು ಹೆಸರಿಲ್ಲ.

ಹಾಗಾದರೆ ಕದರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಹೇಗೆ ಬಂತು? ಎಂದು ಪರಿಮಾರ್ಗಿಸಿ ದರೆ, ಸರ್ವಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಮಂಜುಶ್ರೀಯೂ ಮಂಜು ಘೋಷನೂ ಎಂದು ವ್ಯವಹೃತನಾಗಿರುವ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂದೂ ಹೆಸರಿರುವಂತೆ ಆ ಧರ್ಮದ ಮಹಾಯಾನಶಾಖೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ; ಉದಾ. ನೇಪಾಳದ (Nepal) ಬೌದ್ಧಕವಿ ಅಮೃತಾನಂದನ '(ನೈಪಾಲೀಯ ದೇವತಾ) ಕಲ್ಯಾಣ ಪಂಚವಿಂಶತಿಕಾ' ಎಂಬ ಸ್ತೋತ್ರದ ೨೪ನೆಯ ಸ್ರಗ್ಧರೆಯಲ್ಲಿ—[೫]

ಶೀರ್ಷಾತ್ ಪ್ರಾಗತ್ಯ ಯೋಽಸೌ ಸಹಿತಪರಿಜನ
ಶ್ಚಂದ್ರಹಾಸಾಸಿನಾದ್ರಿಂ
ಛಿತ್ವಾ ಶೋಷೆ: ಹ್ರದೆ ಽಸ್ಮಿನ್ ಪುರವರಮಕರೋ
ಲ್ಲೋಕವಾಸಾಯ ರಮ್ಯಮ್ ।
ಸ್ವಸ್ತೀಭೂತಾಬ್ಜಸಂಸ್ಥಂ ಸಕಲ ಜಿನವರಂ ಪ್ರಾಭಜನ್
ಮಂಜುನಾಥಃ
ಕಲ್ಯಾಣಂ ವಃ ಕ್ರಿಯಾತ್ಸ ಕ್ವಚಿದಪಿ ಸರತಾಂ
ಶಿಷ್ಯತಾಂ ಸೌಖ್ಯಹಂ ತಮ್ ॥ ೨೪ ॥

೩ ಅದೇ, ಸಂ. ೨೨೧, ಪು. ೧೧೧.

೪ ಅದೇ ಸಂ. ೨೧೩, ಪು. ೧೦೮-೧೦೯.

೫. ಅಶ್ವಘೋಷನ ಸಂಸ್ಕೃತ 'ಬುದ್ಧಚರಿತ'ಕ್ಕೆ ಶ್ರೀ ಈ. ಬಿ. ಕವೆಲ್ಲರು (E. B Cowell) ಬರೆದ ಮುನ್ನುಡಿ (Oxford University Press, 1893. ಪು. ix)

ಅಂದರೆ, ಯಾವಾತನು ತನ್ನ ಪರಿಜನರಿಂದ ಒಡಗೂಡಿ ಶೀರ್ಷ (ಎಂಬ ಪರ್ವತ)ದಿಂದ ಬಂದು ತನ್ನ ಚಂದ್ರಹಾಸ (=ಖಡ್ಗ)ದಿಂದ ಪರ್ವತವನ್ನು ಭೇದಿಸಿ, ಬತ್ತಿಹೋದ ಸರೋವರದಲ್ಲಿ ಜನರು ವಾಸಿಸತಕ್ಕಂತೆ ರಮ್ಯವಾದ ಉತ್ತಮ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ, ತನಗೆ ತಾನೇ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಕಮಲದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವ (ಹಾಗೂ) ಜಿನ (=ಬುದ್ಧ)ರೆಲ್ಲರಲ್ಲಿ ಶ್ರೇಷ್ಠನಾಗಿರುವನನ್ನು ಪೂಜಿಸಿದನೊ ಆ ಮಂಜುನಾಥನು (ಅಂದರೆ ಮಂಜುಶ್ರೀ ಅಥವಾ ಮಂಜುಘೋಷ ಎಂಬ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನು) ನೀವು ಎತ್ತ ಸರಿಯುತ್ತಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲಿ ನಿಂತಿದ್ದರೂ ನಿಮಗೆ ಕಲ್ಯಾಣವನ್ನು ಮಾಡಲಿ! (ಎಂದು) ನಾನು ಆತನನ್ನು ವಂದಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಅತಏವ ಈಗ ಶಿವಾಲಯವಾಗಿರುವ ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯ ಯಾವೊಮ್ಮೆ ಬಹಳ ಹಿಂದಣ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧವಿಹಾರವಾಗಿದ್ದು ಅದು ಮಂಜುನಾಥನೂ ಎಂಬ ಮಂಜುಶ್ರೀ ಅಥವಾ ಮಂಜುಘೋಷನೆಂಬ೬ ಬೌದ್ಧ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ಮಂದಿರವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು, ಅಲ್ಲಿಂದ ಹಲಗಾಲದ ಮೇಲೆ ತಾನೆ ಅಲ್ಲಿ ಅದೇ ಹೆಸರಿನ ಶಿವಲಿಂಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಲ್ಪಟ್ಟಂದಿನಿಂದ ಅದು ಈಗಣಂತೆ ಶಿವಾಲಯವಾಗಿರಬೇಕು ಎಂದು ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಕಂಡಿತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮೌರ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯಾದ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ ಎಂಬ ಅಶೋಕ ಮಹಾರಾಯನ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ಸು. ೨೭೩-೨೩೨) ೨ನೆಯ ಶಿಲಾಲೇಖದಲ್ಲಿ (Rock Edict II) ಹೀಗಿದೆ—

......ದೇವಾನಂ ಪ್ರಿಯಸ ಪ್ರಿಯದಸಿನೋ ರಾಞೋ ಏವಮಪಿ ಪ್ರಚಂತೇಸು ಯಥಾ ಚೋಡಾ ಪಾಡಾ ಸತಿಯಪುತೊ ಕೇತಲಪುತೊ ಆ ತಂಬಪಂಣೀ ಅಂತಿಯಕೊ ಯೋನರಾಜಾ ಯೇ ವಾಪಿ ತಸ ಅಂತಿಯಕಸ ಸಾಮೀಪಂ ರಾಜಾನೊ ಸರ್ವತ್ರ ದೇವಾನಂ ಪ್ರಿಯಸ ಪ್ರಿಯದಸಿನೊ ರಾಞೊ ದ್ವೇ ಚಿಕೀಛ ಕತಾ ಮನುಸಚಿಕೀಛಾ ಪಸುಚಿಕೀಛಾ ಚ। ಓಸುಢಾನಿ ಚ ಯಾನಿ ಮನುಸೋಪಗಾನಿ ಚ ಪಸೋಪಗಾನಿ ಚ ಯತ ಯತ ನಾಸ್ತಿ ಸರ್ವತ ಹಾರಾಪಿತಾನಿ ಚ ರೋಪಾಪಿತಾನಿ ಚ। ಮೂಲಾನಿ ಚ ಫಲಾನಿ ಚ ಯತ ಯತ ನಾಸ್ತಿ ಸರ್ವತ ಹಾರಾಪಿತಾನಿ ಚ ರೋಪಾಪಿತಾನಿ ಚ। ಪಂಥೇಸು ಕೂಪಾ ಚ ಖಾನಾಪಿತಾ ವ್ರಛಾ ಚ ರೋಪಾಪಿತಾ ಪರಿಭೋಗಾಯ ಪಸುಮನುಸಾನಂ ॥

ಅಂದರೆ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಪ್ರಿಯನಾದ ಪ್ರಿಯದರ್ಶಿ ಎಂಬ ಅಶೋಕರಾಜನು ತನ್ನ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ, ತನ್ನ ನೆರೆ ರಾಜ್ಯಗಳಾದ (ಹಾಗೂ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಾಮ್ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಳಪಟ್ಟಿಲ್ಲದ) ಚೋಳ ದೇಶದಲ್ಲೂ ಪಾಂಡ್ಯ ದೇಶದಲ್ಲೂ ಸತಿಯ ಪುತ್ರರ ದೇಶದಲ್ಲೂ (ಅಂದರೆ ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲೂ) ತಾಮ್ರಪರ್ಣೀ (ನದಿಯ) ವರೆಗಣ ಕೇರಳ ದೇಶದಲ್ಲೂ (ಹಾಗೆಯೇ ಭಾರತವರ್ಷದಿಂದ ಶಾನೆ ದೂರದಲ್ಲಿಯ) ಅಂತಿಯೊಕ (Antiochos) ಎಂಬ ಗ್ರೀಕ (Greek) ಅಥವಾ ಯವನ ಅರಸನ (ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೨೬೧—೨೪೬) ರಾಜ್ಯವಾದ ಸುರಿಯ (Syria) ದೇಶದಲ್ಲೂ ಆತನ ನೆರೆಯರಸರ ರಾಜ್ಯಗಳಲ್ಲೂ ಮನುಷ್ಯರ ಹಾಗೂ ಪಶುಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಏರ್ಪಾಡನ್ನು ಮಾಡಿರುತ್ತಾನೆ; ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯೋಪಯೋಗಿಯೂ ಪಶೂಪಯೋಗಿಯೂ ಆದ ಔಷಧಿಗಳು ಇದ್ದಿಲ್ಲವೊ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ತರಿಸಿ ಹಚ್ಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ; ಎಲ್ಲಲ್ಲಿ ಫಲಮೂಲಗಳು ಇದ್ದಿಲ್ಲವೊ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ತರಿಸಿ ಹಚ್ಚಿಸಿರುತ್ತಾನೆ; ಹಾದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪಶುಮನುಷ್ಯರ ಉಪಭೋಗಕ್ಕಾಗಿ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸಿರುತ್ತಾನೆ, ಮರಗಳನ್ನು ನಾಟಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಸತಿಯಪುತ್ರರ ದೇಶ ಎಂದರೆ ನಮ್ಮ ತುಳುನಾಡು ಎಂದು ನಾನು ಅನ್ಯತ್ರ ಸಾಧಾರವೂ ಸಕಾರಣವೂ ಆಗಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿರುತ್ತೇನೆ.೭ ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ಎಂದರೆ ಪಾಂಡ್ಯ ದೇಶಕ್ಕೂ ಕೇರಳ ದೇಶಕ್ಕೂ ನಡುಗಡಿಯಾಗಿ ತಿರುನಲ್ವೇಲಿ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಹರಿಯುತ್ತಿರುವ ಹಾಗೂ ಈಗಲೂ ತಾಮ್ರಪರ್ಣಿ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ನದಿ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಿದೆ.

ಹೀಗೆ ಅನೇಲ್ಲಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯರಿಗೂ ಪಶುಗಳಿಗೂ ಉಪಯೋಗಿಯಾದ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದಾತನು, ಔಷಧಿಗಳು ಇಲ್ಲದಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಎಲ್ಲಲ್ಲಿಂದ ತರಿಸಿ ಹಚ್ಚಿಸಿದಾತನು, ದಾರಿಗರ ಬಗ್ಗೆ ಬಾವಿಗಳನ್ನು ತೋಡಿಸಿದಾತನು ತಾನು ಕೈಯ್ಕೊಂಡ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮವನ್ನು ಆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಸಾರಲಿಕ್ಕೆ ಕಳಿಸಿದನೆಂಬ

---

೬. ಈ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನಿಗೆ ಮಾತ್ರಾ ಈ ಕೆಲವು ಹೆಸರುಗಳಿವೆ—ಮಂಜುಶ್ರೀರ್ಜ್ಞಾನದರ್ಪಣಃ। ಮಂಜುವರ್ಜ್ರೋ ಅಥವಾ ಮಂಜುಚಕ್ರೋ ಅಥವಾ ಮಂಜುಭದ್ರೋ) ಮಂಜುಘೋಷಃ ಕುಮಾರೋಽಷ್ಟಾರಚಕ್ರವಾನ್ ॥ ಇ.ಇ. (ತ್ರಿಕಾಂಡಶೇಷ, ಶ್ಲೋ. ೨೦-೨೩)

೭. ತೆಂಕನಾಡು, ಪು. ೭—೧೩.

ಆ ಧರ್ಮಬೋಧಕರನ್ನು ಪ್ರಾಯಶಃ ಆ ಮುಂಚೆಯೇ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಅಯ್ದಿಸಿರಬೇಕು, ಅರ್ಥಾತ್ ಆ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಆತನು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಸಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣವೇ ಅಲ್ಲಿಯ ಮಂದಿಯ ಸೌಕರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆ ಚಿಕಿತ್ಸಾಲಯಗಳನ್ನು ಇತ್ಯಾದಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಸಿರಬೇಕು ಎಂದು ತರ್ಕಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಅಶೋಕನು ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಆಯಾ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವನ್ನು ಪ್ರಚಾರಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಥೇರ (=ಸಂಸ್ಕೃತಿ 'ಸ್ಥವಿರ')ರೆಂಬ ಧರ್ಮೋಪದೇಶಕರನ್ನು ಕಳಿಸಿದನೆಂದು ಸಿಂಹಲ ದ್ವೀಪದ (Ceylon) ಮಹಾವಂಸ (=ಸಂ. 'ಮಹಾವಂಶ') ಎಂಬ ಪಾಲಿ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ (XII) ಹೇಳಿದೆ—

ಅಪೇಸಯಿ ಮಹಾದೇವತ್ಥೇರಂ ಮಹಿಸಮಂಡಲಂ ॥ ೩ ॥
ವನವಾಸಿಂ ಅಪೇಸೇಸಿ ಥೇರಂ ರಕ್ಷಿತ ನಾಮಕಂ ।
ತಥಾಪರಾಂತಕಂ ಯೋನ ಧಮ್ಮರಕ್ಷಿತ ನಾಮಕಂ ॥ ೪ ॥

ಅಂದರೆ ಮಹಾದೇವ ಎಂಬ ಧರ್ಮದೇಶಕನನ್ನು ಮಹಿಷಮಂಡಲ (=ಮೈಸೂರು ದೇಶ)ಕ್ಕೂ, ರಕ್ಷಿತ ಎಂಬವನನ್ನು (ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ) ಬನವಾಸಿ ದೇಶಕ್ಕೂ, ಯವನನಾದ (ಅಂದರೆ ಜಾತಿಯಿಂದ ಗ್ರೀಕನಾದ, (Greek) ಧರ್ಮರಕ್ಷಿತ ಎಂಬವನನ್ನು (ಮುಂಬಯಿ ಅಧಿಪತ್ಯದ ಠಾಣಾ ಜಿಲ್ಲೆಯಿಂದ ರತ್ನಗಿರಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಅಥವಾ ಗೋವೆಯ ವರೆಗಣ ಪಶ್ಚಿಮ ಕರಾವಳಿಯ) ಅಪರಾಂತ ಎಂಬ ದೇಶಕ್ಕೂ ಆತನು ಕಳಿಸಿದನು. ಹೀಗೆ ಅಶೋಕನ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಬೋಧಕರು ಸತಿಯಪುತ್ರ ಎಂಬ ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲೇ ಅಲ್ಲ, ಅದರ ತಕ್ಕಷ್ಟು ನಿಕಟವರ್ತಿಯಾದ ದೇಶಗಳಲ್ಲೂ ಆ ಧರ್ಮವನ್ನು ಹರಡತೊಡಗಿದರೆಂದರೆ, ಆ ಧರ್ಮವು ಈ ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಆತನ ಆಳಿಕೆಯ ಕ್ರಿ. ಪೂ. ೩ನೆಯ ಶತಕದಿಂದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದೊಳಗೆ ಎನ್ನೋಣ, ಹಲವೂ ಕೆಲವೂ ಎಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿಯೂ ಹಬ್ಬುತ್ತಲೂ ಇದ್ದು, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧರೂ ಬೌದ್ಧಭಿಕ್ಷುಗಳೂ ಅವರ ಆವಾಸಸ್ಥಾನಗಳಾದ ವಿಹಾರಗಳೆಂಬ ಅವರ ದೇವತಾ ಮಂದಿರಗಳೂ ಇದ್ದಿರಬೇಕು.

ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಭಿನ್ನವಾಗಿ ಮಹಾಯಾನವೆಂದೂ ಹೀನಯಾನವೆಂದೂ ಎರಡು ಶಾಖೆಗಳಾದುವು.೮ ಮಹಾಯಾನವು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಭಗವದ್ಗೀತೆಗೂ, ಅದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಶೈವಧರ್ಮಕ್ಕೂ ಋಣಿಯಾಗಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದೋಪಾದಿಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯವಿದೆ.೯ ಅದೀಗ ತಿಬೇಟ, ಚೀನ, ಜಪಾನ ಮೊದಲಾದ ದೇಶಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಹೀನಯಾನವು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಲಾರದೆ, ಸಿಂಹಳ, ಬ್ರಹ್ಮದೇಶ (Burma) ಶ್ಯಾಮದೇಶ (Siam) ಮುಂತಾದವಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿತಾದರೆ, ಮಹಾಯಾನವು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿತು. ಮಹಾಯಾನದಲ್ಲಿ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವರಿಗೆ ಬುದ್ಧನಿಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅಲ್ಲವಾದರೆ, ಬೌದ್ಧರಷ್ಟೇ ಆದರೂ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯವಿದೆ. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬುದ್ಧನು ಒಬ್ಬನೇ ಅಲ್ಲ, ಆಯಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಯಾ ಬುದ್ಧನು ಆಗಿ ಹೋಗುವನು. ಹೀಗಾಗಿ ಎಷ್ಟೋ ಬುದ್ಧರು ಈ ವರೆಗೆ ಆಗಿದ್ದಾರೆ, ಎಷ್ಟೋ ಇನ್ನೂ ಆಗಲಿದ್ದಾರೆ. ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವರೆಂದರೆ ಬುದ್ಧರಾಗಿರುವ ಅಥವಾ ಬುದ್ಧರಾಗಿ ಹೋದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲ, ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ಬುದ್ಧರಾಗಲಿಕ್ಕಿರುವ ಹಾಗೂ ಈಗಲೂ ಜೀವಂತರಾಗಿರುವ ದೇವತಾಕಲ್ಪರಾದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳು. ಅವರೂ ಎಷ್ಟೋ ಮಂದಿ ಇದ್ದಾರೆ. ಅವರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗಿರುವವರಾದರೆ ಈ ಮೂವರು, (೧) ಮೈತ್ರೇಯ (ಈತನು ಈಮುಂದೆಯೇ ಬುದ್ಧನಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಇರುವಾತನು), (೨) ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಲೋಕೇಶ್ವರ, ಮತ್ತು (೩) ಮಂಜುಶ್ರೀ, ಮಂಜುಘೋಷ ಅಥವಾ ಮಂಜುನಾಥ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೭೧೨ರಲ್ಲಿ ಅರಬರು (Arabs) ಸಿಂಧು ದೇಶವನ್ನು (Sindh) ಗೆದ್ದುಕೊಳ್ಳುವ ಕೊಂಚ ಹಿಂದಿನಿಂದಲೆ ಪಶ್ಚಿಮ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಗ್ಲಾನವಾಗುತ್ತಲಿದ್ದ ಮಹಾಯಾನವು ಆ ಮೇಲೆ ಬೇಗಬೇಗನೆ ಸಮಗ್ರ ಭಾರತದಿಂದ ನಷ್ಟವಾಯಿತು.೧೦ ಅತಏವ ಕದರಿಯಲ್ಲಿಯ, ಮಂಜುಶ್ರೀ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ವಿಹಾರವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ ಸು. ೬–೭ನೆಯ ಶತಮಾನದೊಳಗೆ ಯಾವಂದೂ ನಿರ್ಮಿತವಾಗಿದ್ದು, ಹೆಚ್ಚು

೮. Kern: Manual of Indian Buddhism (*K.I.B.*), ಪು. ೧೨೪

೯. ಅದೇ, ಪು. ೧೨೩; ೧೨೪.

೧೦. ಅದೇ, ಪು. ೧೩೩.

ಕಡಿಮೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮ನೆಯ ಶತಕದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಈಚೆ ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲೂ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ನಿಶ್ಶೇಷವಾಗಿ ಅಳಿದು ಹೋಗುತ್ತಲೆ, ಪ್ರಾಯಶಃ ಆ ವಿಹಾರ ಹಾಳು ಬಿದ್ದೇನೋ ಅದರಲ್ಲಿ ಮಂಜುಶ್ರೀಯ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ, ಮುಂದೆ ತಿಳಿವಂತೆ, ಬೌದ್ಧರ ಪ್ರತ್ಯನಂತರದವರು ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿರಬೇಕು. ಹಾಗೂ ಅಂಥಾ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಮೂಲದೇವತೆಯ ಹೆಸರನ್ನು ಅಳಿಯಗೊಡದೆ ಅದನ್ನೇ ಹೊಸ ದೇವತೆಗೂ ಕೊಟ್ಟು ಊರ್ಜಿಸುವ ಆಗಣ ಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ೧೧ ಮಂಜುಶ್ರೀ ಅಥವಾ ಮಂಜುಘೋಷ ಎಂದು ಲೋಕ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಆ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ಹೆಸರನ್ನು ಆ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಇಕ್ಕುವಲ್ಲಿ 'ಶ್ರೀ' ಹಾಗೂ 'ಘೋಷ' ಎಂಬ ಪರಪದಗಳುಳ್ಳ ಆ ಹೆಸರುಗಳು ಶಿವನಾಮಧೇಯ ಆಗಸಲ್ಲದೆ ಅಥವಾ ಅವನ್ನು ಶಿವನಾಮಧೇಯ ಆಗತಕ್ಕಂತೆ ಯೋಜಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಾರದೆ, 'ನಾಥ' ಎಂಬ ಪರಪದ ಉಳ್ಳ ಹೆಸರಾದರೆ ಶಿವನಿಗೆ ಬೇಕಾದಷ್ಟು ಇದ್ದು (ಉದಾ. ವಿಶ್ವನಾಥ, ಕೇದಾರನಾಥ, ಸೋಮನಾಥ, ನಾಗನಾಥ, ವೈದ್ಯನಾಥ ಇಇ) ಮಂಜುಶ್ರೀಯ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಆ ಕಾರಣ ಉಭಯಥಾ ಅಷ್ಟು ಕೂಡುಕಟ್ಟಾಗಿ ಹವಣಿಸುವ ಕಾರಣವೂ, ಅಥವಾ ಶಿವನ ಹೆಸರುಗಳಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿ ಇರುವ 'ಈಶ್ವರ' ಎಂಬ ಪರಪದವನ್ನು (ಉದಾ. ರಾಮೇಶ್ವರ, ಜಂಬುಕೇಶ್ವರ, ಏಕಾಮ್ರೇಶ್ವರ, ಮಹಾಲಿಂಗೇಶ್ವರ, ತ್ರಿಶೂಲೀಶ್ವರ ಇಇ) ಮಂಜುಶ್ರೀ-ಮಂಜುಘೋಷನ ಹೆಸರಿನ 'ಮಂಜು' ಎಂಬ ಪೂರ್ವಪದಕ್ಕೆ ಜೋಡಿಸಿದರೆ ಮಂಜು+ಈಶ್ವರ=ಮಂಜ್ವೀಶ್ವರ ಎಂದಾಗಿ ಉಚ್ಚಾರಕ್ಕೆ ತೀರ ಕರ್ಕಶವೂ ದುಃಶ್ರಾವವೂ ಆಗುವ ಕಾರಣವೂ ಆ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಮಂಜುನಾಥ ಎಂದು ಕರೆದಿರಬೇಕು. ಮತ್ತೂ ನೋಡೋಣ.

ಪಡುಮೊಗವಾಗಿರುವ ಕದರಿಯ ಶ್ರೀಮಂಜುನಾಥ ದೇವಾಲಯವನ್ನು ಒಳಹೋಗುವಾಗ ಎಡಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಮೂಡುಮೊಗವಾಗಿ ಇರಿಸಿರುವ, ಎತ್ತರದಲ್ಲಿ ೨ ಮೊಳಗಳಷ್ಟರ, ೩ ಮೋರೆಗಳೂ ೬ ಕೈಯ್ಗಳೂ ಉಳ್ಳ, ಪದ್ಮಾಸನದಲ್ಲಿ ಮಂಡಿಸಿರುವ ಬಹಳ ಸುಂದರವಾದೊಂದು ಕಂಚಿನ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ ಅರ್ಚಕರು ಅದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ವಕ್ಷಃಸ್ಥಲದಲ್ಲಿಯೂ ತೋಳುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮಣಿಕಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಗೆಬಗೆಯ ಅನೇಕ ಆಭರಣಗಳೂ ಇವೆ, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಯಜ್ಞೋಪವೀತವೂ ಇದೆ, ಹಣೆಯಲ್ಲಿ ತಿಲಕವೂ ಇದೆ. ಅದರ ಮೇಲ್ಗಡೆಯ ೨ ಕೈಯ್ಗಳಲ್ಲಿ ತಾವರೆಯ ಮೊಗ್ಗುಗಳಿವೆ; ಕೆಳಗಡೆಯ ಬಲಗೈಯ್ಯನ್ನು ವರದ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬಲ ಮೊಳಕಾಲಲ್ಲಿ ಮಡಗಿದೆ, ಎಡಗೈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುದ್ರೆಯನ್ನು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತದೆ; ನಡುಗಡೆಯ ೨ ಕೈಯ್ಗಳಾದರೊ ಏನೋ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಎಂಬಂತೆ ಎತ್ತಿವೆ, ಆದರೆ ಅವಲ್ಲಿ ಆ ಒಡವೆಗಳಿಲ್ಲ. ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಜಡೆ ಇದ್ದು ಅದನ್ನು ತ್ರಿವಳಿಯಾಗಿ ಮಕುಟದಂತೆ ಕಟ್ಟಿದೆ. ಆ ವಿಗ್ರಹದ ಹೆಗಲಿನ ಹಿಂಗಡೆಯ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಅದರ ತಲೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿ ಜಡೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿ ಅದರ ಮೇಲಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಪ್ರಭಾವಳಿಯ ಒಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಗಂಡು ಮತ್ತೊಂದು ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಹೆಣ್ಣು, ಹೀಗ ೨ ಮೂರ್ತಿಗಳು ನಿಂತಿವೆ; ಆ ಪ್ರಧಾನ ಮೂರ್ತಿಗಿಂತ ಶಾನೆ ಚಿಕ್ಕವಾಗಿರುವ ಇವು ಅದರ ಅನುಚರರಾಗಿರಬೇಕು. ವಿಶೇಷವೇನೆಂದರೆ, ಆ ಮೂಲವಿಗ್ರಹದ ಜಟಾಮಕುಟದಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲೂ ಜನಿವಾರ ತೊಟ್ಟು, ಪದ್ಮಾಸನವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಕೈಯ್ಗಳನ್ನು ಮಡಿಲಲ್ಲಿ ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದಿಟ್ಟು ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾಗಿ ಕುಳಿತಿರುವ ಒಬ್ಬನೇ ಯೋಗಿಯ ಅನ್ಯಾನ್ಯ ೨ ಬಲು ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಭಾವಳಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ತಕ್ಕಷ್ಟಾದರೂ ವಿಶದವಾಗಿದೆ, ಜಟೆಯಲ್ಲಿಯದಾದರೊ ತೀರ ಸಣ್ಣದಾಗಿದೆ.

ಆ ಪ್ರತಿಮೆಯ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಗ್ರಂಥಾಕ್ಷರಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಿರುವ ೯ ಶ್ಲೋಕಗಳುಳ್ಳ ೪ ಪಂಕ್ತಿಯದೊಂದು ಸಂಸ್ಕೃತ ಶಾಸನವಿದೆ.೧೨ ಅದರ ೬ನೆಯ ಹಾಗೂ ಕೊನೆಯ ೯ನೆಯ ಶ್ಲೋಕಗಳಿಂದ ಚಂದ್ರಮೌಳೀಶ್ವರ

೧೧. ಉದಾ: ಉಡುಪಿಯಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣಮಠದ ಮಗ್ಗುಲಲ್ಲಿರುವ ಈಗ ಅನಂತೇಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಬಹಳ ಹಿಂದೆ ಯಾವೊಮ್ಮೆ ಜೈನರ ೧೪ನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಅನಂತನಾಥನ ಬಸ್ತಿಯೂ, ಅದರ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿಯ ಈಗ ಚಂದ್ರಮೌಳೀಶ್ವರ ಎಂಬ ದೇವಸ್ಥಾನವು ಅವರ ೮ನೆಯ ತೀರ್ಥಂಕರನಾದ ಚಂದ್ರನಾಥನ ಬಸ್ತಿಯೂ ಆಗಿದ್ದುವು (ತೆಂಕುನಾಡು, ಪು. ೨೬). ಆವೆರಡೂ ಲಿಂಗಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಮೂಲದೇವತೆಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನೇ ಆಳವಡಿಸಿಕೊಂಡದೆ.

೧೨. SII, VII: ನಂ. ೧೯೧, ಪು. ೮೬.

ನಾದ ಶ್ರೀ ಶಿವನ ಭಕ್ತನಾದ ಕುಂದವರ್ಮನೆಂಬ ಆಳುಪ ವಂಶೀಯ ಅರಸನು ಲೋಕೇಶ್ವರನೆಂಬ ದೇವನ ಆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕದರಿ ಎಂಬ, ಅಥವಾ ಕದರಿ ಎಂಬಲ್ಲಿಯ, ಮನೋಹರವಾದ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ—

ಶ್ರೀ ಕುಂದವರ್ಮ್ಮ ಗುಣವಾನಾಳುಪೇಂದ್ರೋ ಮಹೀಪತಿಃ ।
ಪಾದಾರವಿಂದಭ್ರಮರೋ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಶಿಖಾಮಣೇಃ ॥ ೬ ॥
ಲೋಕೇಶ್ವರಸ್ಯ ದೇವಸ್ಯ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಮಕರೋತ್ಪ್ರಭುಃ ।
ಶ್ರೀಮತ್ ಕದರಿಕಾ ನಾಮ್ನಿ ವಿಹಾರೇ ಸುಮನೋಹರೇ ॥೯॥

ಅದರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಕಾಲವನ್ನು ಕುರಿತು ಆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಹೀಗದೆ—

ಕಲೌ ವರ್ಷ ಸಹಸ್ರಾಣಾಮತಿಕ್ರಾಂತೇ ಚತುಷ್ಟಯೇ ।
ಪುನರಬ್ಧ ಗತೇ ಚೈವಾಷ್ಟ ಷಷ್ಟ್ಯಾಂ ಸಮನ್ವಿತೇ ॥ ೭ ॥
ಗತೇಷು ನವ ಮಾಸೇಷು ಕನ್ಯಾಯಾಂ ಸಂಸ್ಥಿತೇ ಗುರೌ ।
ಪಶ್ಚಿಮೇಹನಿ ರೋಹಿಣ್ಯಾಂ ಮುಹೂರ್ತ್ತೇ
ಶುಭಲಕ್ಷಣೇ ॥ ೮ ॥

ಅಂದರೆ ಕಲಿಯುಗದ ೪೦೬೮ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದು ೪೦೬೯ನೆಯ ವರ್ಷ ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದಾಗ, ಗುರು ಕನ್ಯಾ ರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಾಗ, ೯ ತಿಂಗಳು ಮುಗಿದು ೧೦ನೆಯ ತಿಂಗಳು ಸಲುತ್ತಿರುವಾಗ, ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರದಂದಿನ ಸಾಯಂಕಾಲದ ಹೊತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಆ ವಿಗ್ರಹದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾಯಿತು.

ಆದರೆ ಕಲಿಯುಗದ ೪೦೬೮ ವರ್ಷಗಳು ಸಂದು ೪೦೬೯ನೆಯ ವರ್ಷವಾದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೬೭–೯೬೮ರಲ್ಲಿ, ೯೬೭ನೆಯ ಮೇ ತಿಂಗಳಿಂದ ೯೬೮ರ ಮೇ ತಿಂಗಳ ವರೆಗೆ ಗುರು ಕನ್ಯಾರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಲಿಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿಂದ ೭ ರಾಶಿಗೆ ಮುಂದೆ ಮೇಷರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯಾದ ವರ್ಷ ಆ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಈಗ ಓದ ಬರುವಂತೆ ಕಲಿಯುಗದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ೪೦೬೯ನೆಯ ವರ್ಷ ಸರ್ವಥಾ ಅಲ್ಲ. ಅತಏವ ಅದರ ಆ ಮಟ್ಟಿನ ಒಕ್ಕಣೆಯಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಎಲ್ಲಿಯೊ ತಪ್ಪಿರಬೇಕು. ಈಗ ಆವಂದಿನ ಬಹಳ ಹಳೆಯ ಗ್ರಂಥಾಕ್ಷರದಲ್ಲಿ ಗ–ಕಾರಕ್ಕೂ ಶ–ಕಾರಕ್ಕೂ ಅತ್ಯಂತ ನಿಕಟವಾದ ರೂಪ ಸಾಮ್ಯವಿರುವುದರಿಂದ, ಮೇಲಣ ೭ನೆಯ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ

ಪುನರಬ್ಧ ಗತೇ ಚೈವಾಷ್ಟ ಷಷ್ಟ್ಯಾಂ ಸಮನ್ವಿತೇ ॥ ೭ ॥

ಎಂಬಲ್ಲಿಯ 'ಗತೇ' ಎಂಬುದನ್ನು ಪ್ರಾಯಶಃ 'ಶತೇ' ಎಂಬುದರ ಬದಲಾಗಿ ಎಡಹಿ ಕೊರೆದಿರಬೇಕೆಂದು ಸಾಹಜಿಕವಾಗಿ ಹೊಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇರೆಗೆ ಆ ಗ–ಕಾರವನ್ನು ಶ–ಕಾರವಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸುತ್ತಲೆ,

ಪುನರಬ್ಧ ಶತೇ ಚೈವ ಅಷ್ಟಷಷ್ಟ್ಯಾಂ೧೩ ಸಮನ್ವಿತೇ ॥೭॥

ಎಂದಾಗಿ, ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಕಲಿಯುಗದ (೪೦೬೮ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲ, ಮತ್ತೂ ೧೦೦ ವರ್ಷಗಳ ಬಳಿಕ ಅಂದರೆ) ೪೧೬೮ ವರ್ಷಗಳು ಕಳೆದ ಮೇಲಣ ೪೧೬೯ನೆಯ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ=ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೭–೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ಆಯಿತೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೭ರ ಆಗೋಸ್ತಿನಿಂದ ೧೦೬೮ರ ಅಗೋಸ್ತಿನ ವರೆಗೆ ಗುರು ಕನ್ಯಾರಾಶಿಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ, ಆ ವರ್ಷದ ೧೦ನೆಯ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ (ತುಳುನಾಡಿನ ಆಳುಪ ಅಥವಾ ಅಲೂಪರೆಂಬ ಅರಸರ ಶಾಸನಗಳನ್ನು ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ ಚೈತ್ರಾದಿ ಚಾಂದ್ರಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲ, ಮೇಷಾದಿ ಸೌರಮಾಸಗಳಲ್ಲಿ ತೇದಿಸಿರುವ ಮೇರೆಗೆ೧೪) ಸೌರ ಮಕರಮಾಸದಲ್ಲಿ (=ಚಾಂದ್ರ ಮಾಘಮಾಸದಲ್ಲಿ) ರೋಹಿಣೀ ನಕ್ಷತ್ರವಿದ್ದಂದು ಆದ ಆ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ನೆಯ ಜನವರಿ ೧೬ನೆಯ ತಾರೀಕು (ಮಾಘ ಶುದ್ಧ ೯) ಬುಧವಾರ ಆಯಿತೆಂದು ನಿಷ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಆ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಲೋಕೇಶ್ವರ ದೇವ ಎಂದು ಹೇಳಿದೆಯಲ್ಲ? ಲೋಕೇಶ್ವರನೆಂದರೆ ಯಾರು? ಲೋಕೇಶ್ವರ ಎಂದು ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಬ್ರಹ್ಮ, ವಿಷ್ಣು ಹಾಗೂ ಶಿವ, ಇವರಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ದೇವನಿಗೆ ಹೆಸರಿದ್ದರೂ, ಈ ಪ್ರತಿಮೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿತವಾದ ದೇವತೆಯಾದರೊ ಬ್ರಹ್ಮನೂ ಅಲ್ಲ, ವಿಷ್ಣುವೂ ಅಲ್ಲ, ಶಿವನೂ ಅಲ್ಲ, ಆ ಮೂವರ ಸಮಸ್ತಮೂರ್ತಿಯಾದ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯೂ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬ್ರಹ್ಮನಾದರೆ ಇದಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಮೋರೆ ಇರಬೇಕಿತ್ತು, ವಿಷ್ಣುವಾದರೆ ಮೋರೆಯೊಂದೇ ಇದ್ದು ಕೈ ನಾಲ್ಕು ಇರುತ್ತಿತ್ತು, ಶಿವನಾದರೆ ಒಂದೊ ಐದೊ ಮೋರೆಗಳು ಇರಬೇಕಾಗಿತ್ತು, ಹಾಗೂ ಇದು ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು

---

೧೩. 'ಚೈವಾಷ್ಟ ಷಷ್ಟ್ಯಾಂ' ಎಂದಿದ್ದರೆ ಆ ಚರಣದ ಪ್ರಸ್ತಾರದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಅಕ್ಷರ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವುದರಿಂದ, 'ಚೈವಾಷ್ಟ'ದ ಸಂಧಿ ಬಿಡಿಸಿ ಅದನ್ನು 'ಚೈವ ಅಷ್ಟ' ಎಂದು ವಿಂಗಡಿಸಬೇಕು.

೧೪. ಉದಾ: *SII VII*. ನಂ. ೧೬೬; ೧೬೮; ೧೮೦; ೧೮೫; ೨೨೧; ೨೨೩; ೨೩೭; ೨೬೪; ೩೦೮, ೩೩.

ಕೈಗಳಿದ್ದು ಅವಲ್ಲಿ ಆಯಾ ದೇವತೆಯ ಒಂದೊಂದಾದರೂ ಲಾಂಛನದಂತೆ, ಉದಾ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನ ಅಕ್ಷ ಮಾಲೆಯೂ, ಮತ್ತೊಂದರಲ್ಲಿ ವಿಷ್ಣುವಿನ ಚಕ್ರವೂ, ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಶಿವನ ತ್ರಿಶೂಲವೂ ಇರುತಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕಾದರೊ ಹಾಗೇನೂ ಇಲ್ಲದೆ, ಚಂದ್ರಲೇಖೆ ಇಲ್ಲದ ಜಟಾಮುಕುಟವೂ ಇದೆ, ಆರು ಕೈಗಳೂ ಇವೆ, ಅವಲ್ಲಿಯ ಎರಡು ಕೈಗಳು ಕಮಲದ ಮುಗುಳುಗಳನ್ನು ಹಿಡಕೊಂಡಿವೆ, ಮತ್ತೆರಡರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಕೈ ಬೌದ್ಧ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿದೆ.

ಆದರೆ ಇದು ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹವೂ ಅಲ್ಲ. ಏಕೆಂದರೆ ಬುದ್ಧನ ಯಾವ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲೂ ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಮುಖಗಳೂ ಇಲ್ಲ, ಎರಡಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕೈಯ್ಗಳೂ ಇಲ್ಲ, ಮೆಯ್ಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಒಂದಾದರೂ ಆಭರಣವೂ ಇಲ್ಲ, ಅದರ ಕೇಶರಚನೆಯೂ ಈ ವಿಧವಾಗಿ ಮಕುಟಾಕೃತಿಯಾಗಿಲ್ಲ. ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮೇಲಾಗಿ ತ್ರಿಮೂರ್ತಿಯ ಸಮಸ್ತಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಅದರ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಯಾವ ದೇವತೆಯ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ, ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧನ ಯಾವ ಮೂರ್ತಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಈ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲೂ ಇರುವಂಥಾ ಆ ಪದ್ಮಾಸೀನನಾದ ಯೋಗಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಯೋ ಪಾದಿಯ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲ, ಇರಲೂ ಸಲ್ಲ. ಈ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವಿರುವ ಕೋಣೆಯಲ್ಲೇ ಒಳ ಹೊಗುವಾಗ ಬಲಗಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಅರ್ಚಕರು ವ್ಯಾಸನದೆಂಬ ಪ್ರಭಾವಳಿ ಇಲ್ಲದಿರುವ ಕಂಚಿನದೇ ಮತ್ತೊಂದು ಸೊಗಸಾದ ವಿಗ್ರಹವಿದೆ. ಅದರ ಕೇಶ ರಚನೆ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹದ ಜಟಾರಚನೆಯಂತೆ ಇರದೆ ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹಗಳಲ್ಲಿ ತೋರುವುದಕ್ಕೆ ಅಗದಿ ಸವಿಧವಾಗಿದೆ. ಅದರ ಮೆಯ್ಯಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಆಭರಣವಿಲ್ಲ. ಅದರ ಬಲಗೈ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿದೆ, ಎಡಗೆಯ್ಯನ್ನು ಪದ್ಮಾಸನ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮಡಗಿದೆ. ಅದರ ಜಡೆಯಲ್ಲಾದರೆ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ (ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ) ಇರುವ ಮೇರೆಯ ಆ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ಇಲ್ಲ, ಏಕೆಂದರೆ ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಆ ಬಗೆಯ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ಸರ್ವಥಾ ಇರಸಲ್ಲ. ಅತಏವ ಒಂದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬುದ್ಧನ ಮೂರ್ತಿಯಂತಿರುವ ಆ ವ್ಯಾಸನದೆಂಬ ವಿಗ್ರಹವಾದರೊ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹ ತಾನೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ರವಷ್ಟೂ ಸಂಶಯವಿಲ್ಲ.

ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದ ಮಹಾಯಾನದಲ್ಲಿ ಮುಂದೆ ಬುದ್ಧರಾಗಲಿಕ್ಕಿರುವ ದೇವತಾಕಲ್ಪರಾದ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವರ ಆರಾಧನೆ ಇದೆ ಎಂದೂ, ಆ ಹಲವರಲ್ಲಿ (೧) ಮೈತ್ರೇಯ, (೨) ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ ಅಥವಾ ಲೋಕೇಶ್ವರ, ಮತ್ತು (೩) ಮಂಜುಶ್ರೀ ಅಥವಾ ಮಂಜುಘೋಷ ಹಾಗೂ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಮೂವರು ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧರೆಂದೂ ಮೇಲೆ ಕಂಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಕದರಿಯ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವಾದರೊ ಆ ಮೂವರಲ್ಲಿ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿಯೂ ಲೋಕೇಶ್ವರನೂ ಎಂಬ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನದೇ೧೫ ವಿಗ್ರಹವಾಗಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಕದರಿಯ ವಿಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಆತನ ಲೋಕೇಶ್ವರನೆಂಬ ಹೆಸರು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿಗೆ೧೬ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಇದಕ್ಕೂ ಮೆಯ್ಯಲ್ಲಿ ಕೆಯ್ಯಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಆಭರಣಗಳಿವೆ, ಜನಿವಾರವಿದೆ, ಎರಡರ ಜಟಾಮಕುಟಗಳೂ ಏಕ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿವೆ. ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿ 'ವರದಂ ದಕ್ಷಿಣೇ ಹಸ್ತೇ'೧೭ ಹೇಗೋ ಹಾಗೆಯೇ ಕದರಿಯ ಲೋಕೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಬಲಗೈಯಿಂದ ವರದಮುದ್ರೆಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಎರಡು ಕೈಗಳುಳ್ಳ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿಯ ಎಡಗೆಯ್ಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮವಿದೆಯಾದರೆ—'ವಾಮೇ ಪದ್ಮಧರಮ್'೧೮ ಎರಡೇ ಅಲ್ಲ, ಅನೇಕ ಕೆಯ್ಗಳೂ ಉಳ್ಳ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ=ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿಗಳೂ ಇರುವುದರಿಂದ,೧೯ ಆರು ಕೆಯ್ಗಳುಳ್ಳ ಕದರಿಯ ಲೋಕೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಯ ಎರಡು ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಗಳಿವೆ. ಹಾಗೂ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನ

---

೧೫. ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನಿಗೆ ಮಾತ್ರೂ ಕೆಲವು ಹೆಸರಿವೆ—ಲೋಕೇಶ್ವರ, ಕೃಪಾದ್ವೈತ, ಪದ್ಮಪಾಣಿ, ಖಸರ್ಪಣ, ಜಟಾಧರ, ಇ೩ (ತ್ರಿಕಾಂಡಶೇಷ, ಶ್ಲೋ. ೧೮-೧೭)

೧೬. Catalogue of the Museum of Archeoalogy at Sarnath (1914), ಪು. ೧೧೮; ೧೩೧; ೧೭೯ ಇ. ಹಾಗೂ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರಪಟ *XII*(b) ಯನ್ನು ನೋಡುವುದು.

೧೭. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೮; ೧೩೩ ಇ.

೧೮. ಅದೇ, ಪು. ೧೧೮; ೧೩೩, ಇ.

೧೯. *K.I.B.* ಪು. ೯೬.

ಮೂರ್ತಿ ಇರಬೇಕಾದಂತೆ ಕದರಿಯ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಧ್ಯಾನಮುದ್ರೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಮಿಗಿಲಾಗಿ, ಬೌದ್ಧರ ಪ್ರತಿಮಾಶಾಸ್ತ್ರದ ಮೇರೆಗೆ ಬುದ್ಧನ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಸರ್ವಥಾ ಇರಬಾರದಲ್ಲದೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ಜಡೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲೂ ಅವನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರುವಾದ ಧ್ಯಾನಿಬುದ್ಧನ[೩೦] ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ರೂಪಿಸಿರಲೇ ಬೇಕಾದಂತೆ, ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನ ಜಡೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲೂ ಹೇಗೆ ಆತನ ಧ್ಯಾನಿಬುದ್ಧನಾದ ಅಮಿತಾಭ ಬುದ್ಧನ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ಅವಿಯೋಜ್ಯವಾಗಿ ಇದೆಯೊ, ಹಾಗೆಯೇ ಅದೇ ಮಾದರಿಯ, ಅದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಪದ್ಮಾಸನಸ್ಥವಾಗಿ ಕೈಗಳನ್ನು ಒಂದರ ಮೇಲೆ ಒಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಧ್ಯಾನಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ಕದರಿಯ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಜಡೆಯಲ್ಲೂ ಇದೆ, ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲೂ ಇದೆ. ಅತಏವ ಕದರಿಯ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹ ಬೌದ್ಧರ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನಾದ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವೇ ಸರಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದೇಸಾಕ್ಷ್ಯ ಸಾಕು, ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣಗಳನ್ನು ಹುಡುಕಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ. ಮೇಲೆ ಕಂಡಿರುವಂತೆ ಆ ವಿಗ್ರಹದ ಪೀಠದಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ ಮಂದಿರವನ್ನು ಕೇವಲ ಬೌದ್ಧ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ವಿಹಾರ ಎಂದೂ ಹೇಳಿದೆ—

ಶ್ರೀಮತ್ ಕದರಿಕಾ ನಾಮ್ನಿ ವಿಹಾರೇ ಸುಮನೋಹರೇ ॥೯॥

ವಿಹಾರವೆಂದು ಬೌದ್ಧದೇವತಾ ಮಂದಿರಗಳಿಗೂ ಬೌದ ಭಿಕ್ಷುಗಳ ಮಠಗಳಿಗೂ ವಿನಾ ಬೇರೆ ಯಾವ ಧರ್ಮದ ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೂ ಮಠಗಳಿಗೂ ಆ ಹೆಸರಿಲ್ಲ, ಅತಏವ ಕದರಿಯ ಶಿವಾಲಯವು ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಕಷ್ಟು ಹಿಂದಿನಿಂದಲೇ ಯಾವೊಮ್ಮೆ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವ ಮಂಜುಶ್ರೀಯದೇ ವಿಗ್ರಹವಿದ್ದ ವಿಹಾರವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಏಕೆಂದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವಾಗಲೇ ಅದನ್ನು ವಿಹಾರ ಎಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಅದು ಆ ಮುಂಚಿನಿಂದಲೇ ಆ ಹೆಸರಿನಿಂದ ವ್ಯವಹೃತವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು; ಹಾಗೆಯೇ ಈಗ ಅಲ್ಲಿರುವ ಆ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಬೌದ್ಧ ವಿಗ್ರಹವೂ ಸರಿ, ಹಾಗೂ ಅದು ಮತ್ತೊಬ್ಬ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನಾದ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ=ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಪ್ರತಿಮೆಯೂ ಸರಿ ಎಂದು ನಿಸ್ಸಂದೇಹವಾಗಿ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರೊಂದಿಗೆ ಕದರಿಯ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಪಂಚಪಾಂಡವರ ಗುಹೆಗಳೆಂಬ ಗವಿಗಳಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನೂ ನೆನವರಿಸಬಹುದು. ಅವು ಆ ಸುತ್ತಣ ನೆರೆಕರೆಯಲ್ಲಿ ಯಾವೊಮ್ಮೆ ಬೌದ್ಧ ಭಿಕ್ಷುಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅಮೋಘವಾದ ನಿದರ್ಶನವಾಗಿವೆ.

ಹಾಗಾದರೆ ಆ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನು ಕದರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ ಆಳುಪ ವಂಶದ ಅರಸನಾದ ಕುಂದವರ್ಮನನ್ನು ಅದರ ಪೀಠದಲ್ಲಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ—

ಪಾದಾರವಿಂದ ಭ್ರಮರೋ ಬಾಲಚಂದ್ರ ಶಿಖಾಮಣೇಃ ॥ ೬ ॥

ಮಹಾ ಶಿವಭಕ್ತನೆಂದು ಹೇಳಿದೆಯಷ್ಟೇ. ಆತನು ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇನು?

ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಬಹಳ ಹಿಂದೊಮ್ಮೆ ಕದರಿಯಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿತ್ತೆಂದೂ, ಅದು ಕ್ರಿ. ಶ. ೭–೮ನೆಯ ಶತಮಾನದೊಳಗೆ ತುಳುನಾಡಿಂದ ತೀರ ಲುಪ್ತವಾಯಿತೆಂದೂ ಹಿಂದೆ ಕಂಡಿರುವೆವಷ್ಟೆ. ಆದಕಾರಣ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೧ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಕದರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವು ಸ್ವಯಂ ಬೌದ್ಧ ಧರ್ಮದವರಿಂದ ಅಲ್ಲ, ಆ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಶಾನೆ ಈಡಾದ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಬೇರೆಯೇ ಯಾವುದೊಂದು ಬೌದ್ಧೇತರ ಪಂಥದವರಿಂದ, ಅತಏವ ಹಿಂದೂಧರ್ಮದ ಯಾವೊಂದು ಪಂಥದವರಿಂದ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟುದಾಗಿರಬೇಕು. ಆ ಪಂಥವೆಂದರೆ ಬೇರೆ ಯಾವುದೂ ಅಲ್ಲ, ಈಗಲೂ ಕದರಿಯ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ಮಠಮಾಡಿಕೊಂಡಿರುವ ಜೋಗಿಗಳೆಂಬವರ ಶೈವ ಧರ್ಮದ ನಾಥಪಂಥ ತಾನೆ. ಈ ನಿರ್ಣಯವನ್ನು ಸಮರ್ಥಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬೌದ್ಧರ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿ ಇರಬೇಕಾದಂತೆ (ಹಾಗೂ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಯಾವೊಂದು

೩೦. ಮಹಾಯಾನದ ಧ್ಯಾನಿಬುದ್ಧರು ಇವರೈವರು— (೧) ವೈರೋಚನ, (೨) ಅಕ್ಷೋಭ್ಯ, (೩) ರತ್ನಸಂಭವ, (೪) ಅಮಿತಾಭ, ಮತ್ತು (೫) ಅಮೋಘ ಸಿದ್ಧಿ. ಇವರೆಲ್ಲರೂ ಶಾಶ್ವತರು, ಮತ್ತು ಇವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವರಾಗಿರಲಿಲ್ಲ (*K.I.B.* ಪು. ೬೪).

ಶ್ರೀ ಲೋಕೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿ

ಮೂರ್ತಿಯು ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಇರಬಾರದಂತೆ) ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಲೋಕೇಶ್ವರ ಮೂರ್ತಿಯು ಜಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಮಾದರಿಯಲ್ಲೇ ಆ ದೇವಾಲಯದ ಮೇಲಣ ಕದರಿಯ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿರುವ ಜೋಗಿಮಠದ ಹೊರಗಡೆಯ ಆ ೩ ಗುಡಿಗಳಲ್ಲಿಯ ನಡುವಣ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ಮಾನುಷ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲಿರುವ ಆ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಯೊಂದೇ ಸಾಕು. ಮತ್ತೂ ಬೇಕಾದರೆ ನಾಥಪಂಥದವರ ಹಳಗಾಲದ ಯೋಗಿಗಳ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಅಂತಹದೇ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ಅವಿಯುಕ್ತವಾಗಿ ಇದೆ ಎಂದೂ ಮನವರಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ನಾಥಪಂಥವು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಮಹಾಯಾನ ಶಾಖೆಯ ವಜ್ರಯಾನ ಎಂಬ ಪಂಗಡದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಯಿತು. ಅತಏವ ಅದು ತಾಂತ್ರಿಕ ಶೈವಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಮುಂಚೆ ತಾಂತ್ರಿಕ ಬೌದ್ಧ ಮಾರ್ಗದ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಅದಕ್ಕೆ ಬೌದ್ಧವೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣವೂ, ಹೀಗೆ ಅವೆರಡೂ ಧರ್ಮಗಳ ತಂತ್ರಗಳು ಹೊಂದಿಕೆಯಾಗಿವೆ. ನಾಥಪಂಥವು ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದಿಂದ ಶೈವಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಮಾರ್ಪಟ್ಟ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಅದು ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಬೌದ್ಧ ಪರಿಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿತಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಬೌದ್ಧವೂ ಶೈವವೂ ಧರ್ಮಗಳ ಆಚಾರಗಳನ್ನೂ ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳನ್ನೂ ಸಹಜವಾಗಿ ಒಳಕೊಂಡಿತು.೨೧ ಹೀಗಾಗಿ ನಾಥಪಂಥದ ಆದ್ಯ ಗುರುಗಳೂ ವಜ್ರಯಾನದ ದೇವತೆಗಳ ಹಾಗೂ ಗುರುಗಳೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. ತಿಬೇಟದಲ್ಲೂ ನೇಪಾಳದಲ್ಲೂ ನಾಥಪಂಥದ ಆದ್ಯ ಪ್ರವರ್ತಕನಾದ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನು ಮಹಾಯಾನದ ದೇವತೆಯಾದ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲೋಕೇಶ್ವರನೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕೃತನಾಗಿ ದೇವತೆಯಾದನು.೨೨ ಹಾಗೂ ಸ್ವಯಂ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನೂ, ಮೊದಲು ವಜ್ರಯಾನದವನಾಗಿದ್ದು ಆ ಮೇಲೆ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ನಿಜಶಿಷ್ಯನಾಗಿ ಶೈವನಾದ ಗೋರಕ್ಷನಾಥನೂ ಬಂಗಾಳದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ಸಂತರೆಂದು ಭಾವಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು.

ಹೀಗೆ ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಆ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ದೇವತೆಯಾದ ಲೋಕೇಶ್ವರನೊಡನೆ ಸಮೀಕೃತನಾದ, ಶೈವಧರ್ಮದ ಸಂತನಾದ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ದೇವತಾಮೂರ್ತಿ, ಅಂದರೆ ದೇವೀಭೂತನಾದ (deified) ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ಮೂರ್ತಿ ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದಷ್ಟೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಬೌದ್ಧ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನಾದ ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರ=ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಆತನ ಧ್ಯಾನಿಬುದ್ಧನಾದ ಅಮಿತಾಭನ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿ ಇರುವಂತೆ ಆತನಲ್ಲಿ ಸಮೀಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ಈ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲೂ ತೋರುವ ಈ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಗಳು ಯಾರವು? ಎಂದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪೃಚ್ಛಿಸಬಹುದು. ಅದರ ಪ್ರತ್ಯುತ್ತರ ಹೀಗಿದೆ—

ಅವಲೋಕಿತೇಶ್ವರನ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ರೂಪಿತನಾದ ಅಮಿತಾಭನು ಹೇಗೆ ಆತನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರುವಾದ ಧ್ಯಾನಿಬುದ್ಧನೊ, ಹಾಗೂ ಧ್ಯಾನಿಬುದ್ಧರೆಲ್ಲರೂ ಶಾಶ್ವತರೆಂಬ ಕಾರಣ ತಾನೂ ಶಾಶ್ವತನೊ,೨೩ ಹಾಗೆಯೇ ಆ ಲೋಕೇಶ್ವರನೊಂದಿಗೆ ಸಮೀಕೃತನಾದ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ಈ ಕದರಿಯ ಮೂರ್ತಿಯ ಜಡೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲೂ ತೋರುವ ಆ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಯಾದರೂ ಆ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರುವೂ ಶಾಶ್ವತನೂ ಆದ ಯಾವನೊಬ್ಬ ಮಹಾವ್ಯಕ್ತಿಯ, ಮಹಾದೇವತೆಯ ಮೂರ್ತಿಯಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಸಹಸಾ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಶಾಶ್ವತನಾದ ಗುರುವಾದರೆ ಯಾರು?

ಹೀಗೊಂದು ಕಥೆ ಇದೆ.೨೪—ಒಮ್ಮೆ ಆದಿನಾಥನಾದ ಶಿವನು೨೫ ಪಾರ್ವತಿಗೆ ಯೋಗವನ್ನು ಉಪದೇಶಿ

---

೨೧. *Oriental Literary Digest, I.* 2. (ಆಗೋಸ್ತು ೧೯೩೭), ಕಲಂ ೩—೪.

೨೨. ನೇಪಾಳದ ಒಂದು ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನನ್ನು ಕುರಿತು ಹೀಗದೆ—
ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರಂ ಯೋಗಿನಾಂ ಮುಖ್ಯಾಃ ಶಾಕ್ತಾಃ ಶಕ್ತಿಂ ವದಂತಿ ಯಮ್ । ಬೌದ್ಧಾಲೋಕೇಶ್ವರಂ ತಸ್ಮೈ ನಮೋ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಿಣೇ ॥ (*Indian Antiquary, IX, 1880*, ಪು. ೧೯೨).

೨೩. *K.I.B.* ಪು ೬೪.

೨೪. *Briggs! Gorakhanath and the Kanphata Yogis (B.G.K.)* ಪು. ೨೩೯.

೨೫. ಇತಿ ಮುದ್ರಾ ದಶ ಪ್ರೋಕ್ತಾ ಆದಿನಾಥೇನ ಶಂಭುನಾ ॥ (ಹಠಯೋಗ ಪ್ರದೀಪಿಕಾ, III ೧೨೧).

ಸುತ್ತಿರುವಾಗ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನು ಒಂದು ಮೀನಿನ ರೂಪದಿಂದಲೊ ಅಥವಾ ಮೀನಿನ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿಯೊ ಅಲ್ಲಿದ್ದು ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ಗ್ರಹಿಸಿಕೊಂಡನು. ಆ ಕಾರಣ ಅನಾದ್ಯನಂತನಾಗಿ ಶಾಶ್ವತನಾಗಿ ಇರುವ ಆದಿನಾಥ ನೆಂಬ ಯೋಗೇಶ್ವರನಾದ ಶ್ರೀ ಶಿವನೇ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರ ನಾಥನಿಗೆ ಯೋಗವನ್ನು ಉಪದೇಶಿಸಿದ ಗುರು, ಅತ ಏವ ಆತನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರು ಎಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವು ದರಿಂದ, ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಲೋಕೇಶ್ವರ-ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ಜಡೆಯಲ್ಲೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲೂ, ಹಾಗೂ ಕದರಿಯ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿರುವ ಜೋಗಿಮಠದ ಹೊರಗಡೆಯ ನಡುವಣ ಗುಡಿಯಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರ ನಾಥನ ಆ ಮಾನುಷ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲೂ ಇರುವ ಆ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಿತನಾದ ವ್ಯಕ್ತಿ ಅಂದರೆ ಯೋಗೀಶ್ವರನಾದ, ಆದಿನಾಥನಾದ ಹಾಗೂ ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ಪ್ರಧಾನ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನಾದ ಶ್ರೀ ಶಿವನೇ ವಿನಾ ಬೇರೆ ಯಾರೂ ಅಲ್ಲ. ಆದಕಾರಣ ಶಿವ ಭಕ್ತನಾದ ಕುಂದವರ್ಮನು ಕದರಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ್ದ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವಾದರೊ ಆ ಹೆಸರಿನ ಬೌದ್ಧ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ವಿಗ್ರಹವಲ್ಲ, ಪರಶಿವನ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪುತ್ರನಾದ ಹಾಗೂ ದೇವೀಭೂತನಾದ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರ ನಾಥನ ವಿಗ್ರಹ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನು ಲೋಕೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಐಕ್ಯನಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ, ಅದಕ್ಕಿನ್ನು ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥ ಎಂದಲ್ಲ, ಲೋಕೇಶ್ವರ ಎಂದೇ ಹೆಸರು. ಆ ಹೆಸರಿನ ಈಶ್ವರ ಎಂಬ ಪರಪದದಿಂದ ಅದು ಈಶ್ವರನಂತೆಯೇ ಪೂಜಾರ್ಹ, ಅಥವಾ ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಈಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹ ತಾನೆ.

ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲೇ ದಕ್ಷಿಣಮುಖ ವಾಗಿ ಪದ್ಮಾಸನ ಕಟ್ಟಿ ಕುಳಿತಿರುವ ನಾಥಪಂಥದ ಮೂಲಪುರುಷನಾಗಿರುವ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನದೇ ಪ್ರತ್ಯಂಗುಲವೂ ತೀರ ಮಾನುಷಾಕೃತಿಯ ಹಾಗೂ ಪ್ರತ್ಯವಯವದಲ್ಲೂ ಆತನ ಯಥಾಪ್ರತಿಯಾದ ಬೇರೊಂದು ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿಯೂ* ಇದೆ. ಅದರ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದೊಂದು ಮೀನನ್ನು ಕೆತ್ತಿರುವುದರಿಂದ ಅದು ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ (ಮತ್ಸ್ಯ=ಮೀನು) ವಿಗ್ರಹ ತಾನೆ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಎದುರು ಮಾತಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ಮೊಗ, ಎರಡೇ ಕೈಗಳು, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಜನಿವಾರವಿದೆ, ಮೈಯಲ್ಲಿ ಒಂದೂ ಆಭರಣವಿಲ್ಲ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರ ಸುತ್ತಿಸಿರುವ ಜಡೆಯಿದೆ, ಹಾಗೂ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಕೀರ್ತಿಮುಖ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ, ಜಡೆಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಾಗಲಿ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾದ ಆ ಯೋಗಿಯ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಜನಿವಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಂಗನಾದವೂ ಇಲ್ಲ. ಈಗ ಸಿಂಗನಾದ ಎಂದರೇನು? ಸಿಂಗನಾದ (=ಶೃಂಗನಾದ) ಎಂದರೆ ಕೃಷ್ಣಮೃಗದಾಗಲಿ, ಎರಳೆಯದಾಗಲಿ, ಖಡ್ಗಮೃಗದಾಗಲಿ ಕೊಂಬಿನಿಂದ ಮಾಡಿದ ಸೀಟಿ (Whistle). ಅದು ನಾಥಪಂಥದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಯೋಗಿಯ ಜನಿವಾರಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿರಲೂ ಬೇಕು, ಅದನ್ನಾತನು ದಿನಾಲೂ ಆಯಾ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಷ್ಟು ಬಾರಿ ಊದಲೂ ಬೇಕು.೨೬ ಇದಾತನ ಅನುಲ್ಲಂಘನೀಯವಾದ ದೈನಿಕ ಕರ್ತವ್ಯ. ಕದರಿಯ ಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿರುವ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ವಿಗ್ರಹದ ಜಡೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ಯಾನಾಸಕ್ತನಾದ ಯೋಗಿಯ ಆ ಚಿಕ್ಕ ಮೂರ್ತಿಯೇ ಅಲ್ಲ, ಜನಿವಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಂಗನಾದವೂ ಇದೆ. ಅತಏವ ಜನಿವಾರದಲ್ಲಿ ಸಿಂಗನಾದವನ್ನು ತೊಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ದಿನಾಗಲೂ ಆಗಾಗ್ಗೆ ಊದುತ್ತಿರುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವೇವ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನಿಂದಲೇ ಅಥವಾ ಆತನ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ತೊಡಗಿರದೆ ಆತನ ತರುವಾಯ ನಾಥಪಂಥದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರಬೇಕು; ಇಲ್ಲವಾದರೆ ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಆತನ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾದ ಮೂರ್ತಿಯ ಜನಿವಾರದಲ್ಲೂ ಸಿಂಗನಾದ ಇರುತ್ತಿತ್ತಲ್ಲವೆ? ಆದಕಾರಣ ಆ ಪದ್ಧತಿ ಬಹಳ ಪ್ರಾಕ್ಕಾಲೀನವಾದರೂ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನಿಂದ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಒಂದೆರಡು ತಲೆಮಾರಿನಷ್ಟು ಈಚೆಗೇನೋ ನಾಥ ಪಂಥದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿರಬಹುದೆಂದು ವಿತರ್ಕಮಾತ್ರವಾಗಿ ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೆ, ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿಯ ಆತನ ನಖಶಿಖಾಂತ ಪ್ರತಿಚ್ಛಂದವಾದ ಮಾನುಷವಿಗ್ರಹ ಹೇಗೂ ಆತನು ಲೋಕೇಶ್ವರನಲ್ಲಿ ಸಮಿಾಕೃತನಾಗಿ ದೇವೀಭೂತ ನಾಗುವುದಕ್ಕಿಂತ ಮುಂಚಿನದೆಂದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ,

*ಈ ವಿಗ್ರಹದ ಚಿತ್ರದ ಬಗ್ಗೆ Madras Epigraphical Report for 1921ರಲ್ಲಿ ೨ನೆಯ ಚಿತ್ರಪಟದಲ್ಲಿ ೫ನೆಯ ಚಿತ್ರವನ್ನೂ (Plate II, No. 5), ಶ್ರೀ ಶ್ರೀ ಗಣಪತಿ ಅಯ್ಯಗಳರ 'ದಕ್ಷಿಣ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಪ್ರಾಚೀನ ಇತಿಹಾಸ'ದ ೭೪ನೆಯ ಪುಟದಲ್ಲಿಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೋಡುವುದು.

೨೬. *B.G.K.* ಪು ೧೧–೧೨.

ಪ್ರಾಯಶಃ ಆತನ ಸಮಕಾಲಿಕವೊ ಇಲ್ಲವೆ ಆತನು ಮುಕ್ತನಾದ ಕೊಂಚವೇ ಈಚೆಯದೊ ಆಗಿರಬೇಕೆಂದು ಅನುಮೇಯಿಸಬಹುದು. ಆ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿರುವ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವಾದರೊ ಆ ಬೌದ್ಧ ದೇವತೆಯೊಂದಿಗೆ ಸವಿಸಾಕರಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನ ವಿಗ್ರಹವೆಂಬುದರಿಂದ ಅದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಆತನ ದೇವತ್ವಕ್ಕಿಂತ ಈಚೆಯದಾಗಿರಬೇಕು. ಆ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಕಾರಣ, ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರ ಹಿಂದೆಯೇ ಕಾಲವಶನಾಗಿಯೇ ಅಲ್ಲ, ದೇವೀಭೂತನಾಗಿರಲೂಬೇಕು. ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆಗಿ ಹೋದ ಧರ್ಮದೇಶಕರಾದ ಮಹಾಪುರುಷರು ದಿವಂಗತರಾದ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ೫೦ ವರ್ಷಗಳೊಳಗೆ ಎನ್ನೋಣ, ದೇವತ್ವ ಹೊಂದಿರುವ ವಾಡಿಕೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನೂ ತನ್ನ ಕಾಲಾನಂತರ ಹೆಚ್ಚುಕಡಿಮೆ ೫೦ ವರ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ದೇವೀಭೂತನಾಗಿರಬೇಕೆಂದೂ, ಹಾಗೂ ಉತ್ತರಭಾರತದಲ್ಲಿ ಆತನು ಹೊಂದಿದ ಆ ದೇವತ್ವದ ವಿಷಯವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಎಷ್ಟೋ ದೂರದ ತುಳುನಾಡಿನಲ್ಲಿ ತಿಳಿದು ಬರುವರೆ ಮತ್ತೂ ಸುಮಾರು ೫೦ ವರ್ಷಗಳು ಸಂದಿರಬೇಕೆಂದೂ ಯಥಾಯುಕ್ತವಾಗಿ ಊಹಿಸಲಾಗುವುದರಿಂದ, ಆತನು ಕನಿಷ್ಠಪಕ್ಷಕ್ಕೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೯೫೦ರಿಂದ ಆಚೆಯೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕಲ್ಲದೆ ಈಚೆಗಲ್ಲ. ಆತನೂ ಆತನ ನಿಜ ಶಿಷ್ಯನಾದ ಗೋರಕ್ಷನಾಥನೂ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರಾರ್ಧದಲ್ಲೊ ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದ ಪೂರ್ವಾರ್ಧದಲ್ಲೊ ಆಗಿ ಹೋಗಿರಬೇಕೆಂದು ನಾನು ಅನ್ಯತ್ರ೩೭ ನಿರ್ಣಯಿಸಿರುತ್ತೇನೆ.

ಮಹಾಯಾನವು ಕ್ರಿ. ಶ. ೧ನೆಯ ಶತಕದಿಂದ ೬–೭ನೆಯ ಶತಕಗಳ ವರೆಗೆ ಭಾರತವರ್ಷದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಉಚ್ಛ್ರಾಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಕೊನೆಗೆ ೮ನೆಯ ಶತಕದಿಂದ ಕ್ರಮೇಣ ಇಳಿತರವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ಬಿದ್ದು ಹೋಯಿತೆಂದು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದೆ. ಒಮ್ಮೆ ಅದು ಎಲ್ಲೆಲ್ಲಿ ನೆಲಸಿದ್ದಿತೊ ಪ್ರಾಯಃ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಈಗ ನಾಥಪಂಥದ ನೆಲೆವೀಡುಗಳು ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಕಾರಣವೇನೆಂದರೆ, ಅದು ನೆಲಸಿದ್ದಲ್ಲೆಲ್ಲ ಕ್ಷೀಣದಶೆಗೆ ಬರುತ್ತಲೆ, ಅದರಿಂದಲೆ ಹುಟ್ಟಿದ ನಾಥಪಂಥವು ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಹೊಕ್ಕು ಮನೆಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನು ತನ್ನ ಶಿಷ್ಯರನ್ನು ಒಡಗೂಡಿ ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದು, ಆಗ ಕಗ್ಗಾಡಾಗಿದ್ದ ಅಲ್ಲಿಯ ಕದರಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮಠವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿ ಉತ್ತರಾಪಥಕ್ಕೆ ಮರಳಿದನೆಂದು ಒಂದು ಐತಿಹ್ಯವಿದೆ.೩೮ ಹಾಗಾದರೆ ಆತನ ಸಮಕಾಲಿಕವೊ ಇಲ್ಲವೆ ಆತನಿಂದ ಕೊಂಚ ಈಚೆಯದೊ ಎಂದು ಮೇಲೆ ಕಂಡಿರುವ ಕದರಿಯ ದೇವಾಲಯದಲ್ಲಿ ದಕ್ಷಿಣಾಭಿಮುಖವಾಗಿರುವ ಆತನ ಯಥಾತಥ ಪ್ರತೀಕವಾದ ಆ ಶಿಲಾಮೂರ್ತಿ ಆತನು ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದುಹೋದ ಕೆಲಕಾಲದಲ್ಲೇ ಆತನು ಅಲ್ಲಿಯ ತನ್ನ ಮಠದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ ಹೋದ ಶಿಷ್ಯರಿಂದಲೊ ಅಥವಾ ಅಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಆತನ ನಾಥಪಂಥದ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಂದಲೊ ತಮ್ಮ ದೈನಂದಿನದ ಗುರುಪೂಜೆಗಾಗಿ ಮಾಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು, ಹಾಗೂ ಅದು ಆತನನ್ನು ಕಣ್ಣಾರೆ ಕಂಡವನಿಂದಲೂ ಮಾಡಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಹೇಗೂ ಆ ಮೂರ್ತಿ ಆತನ ದೇವತ್ವಕ್ಕೆ ಮುಂಚೆ ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಏನಂಚೆ ಆತನು ಕ್ರಿ. ಶ. ೮–೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಂಗಳೂರಿಗೆ ಬಂದ ಮೊದಲೆ ಕದರಿಯಲ್ಲಿ ಮಹಾಯಾನದ ಬೌದ್ಧವಿಹಾರವಿದ್ದು, ಅದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಹೀನಾವಸ್ಥೆಗೆ ಇಳಿತಂದೊ ಇಲ್ಲವೆ ತೀರ ಹಾಳುಬಿದ್ದೊ ಇದ್ದುದನ್ನು ಆತನು ಅಲ್ಲಿ ಬಂದಾಗ ಕಂಡು ತಾನೆ ತನ್ನ ನಾಥಪಂಥದ ಮಠವನ್ನು ಅಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿರಬೇಕು. ಹಾಗೆಯೇ ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುಕಾಲ ಮುಂಚಿನಿಂದಲೆ ವಿಹಾರವೆಂದು ಪರಿಕೀರ್ತಿತವಾಗಿದ್ದ ಆ ಬೌದ್ಧ ಪೂಜಾಲಯವು ಆ ಬಳಿಕಲೂ, ಹೇಗೂ ಅಲ್ಲಿ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಮೂರ್ತಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವಾದ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರಲ್ಲೂ, ವಿಹಾರವೆಂದು ಜನಜನಿತವಾಗಿ ಕರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿರಬೇಕು. ಆ ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರವಾದರೊ ಪ್ರಥಮತಃ ಮಂಜುಶ್ರೀಯೂ ಮಂಜುನಾಥನೂ ಎಂಬ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನದೇ ಎಂದೂ, ಅತಏವ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಮೂರ್ತಿಯನ್ನೇ ಏರ್ಪಡಿಸುವುದಲ್ಲದೆ ಸರ್ವಥಾ ಲಿಂಗವನ್ನಲ್ಲ–ಅಥವಾ

೩೭. *New Indian Antiquary, VIII,* ಸಂ. ೪—೬ (ಏಪ್ರಿಲ್—ಜೂನ್ ೧೯೪೬), ಪು. ೫೭-೬೬.

೩೮. Satistical Appendix together with a Supplement to the two District Manuals of South Kanara District, ಪು. ೩೮೧—೩೮೩.

ಬೌದ್ಧ ದೇವತೆಗಳಿಗೇ ಏಕೆ? ಸನಾತನ ಧರ್ಮದ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲೂ ಒಬ್ಬ ಶಿವನನ್ನು ಹೊರತು ಮಿಕ್ಕ ಯಾವ ದೇವತೆಯನ್ನಾದರೂ ಲಿಂಗರೂಪದಲ್ಲಿ ಪೂಜಿಸುವುದಿಲ್ಲ—ಎಂಬುದರಿಂದ, ಆ ಹಳೆಯ ಹಿಂಗಾಲದಲ್ಲಿ ಕದರಿಯ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಮಂಜುಶ್ರೀ=ಮಂಜುನಾಥನ ಅರ್ಚಾಮೂರ್ತಿ ತಾನೇ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದೂ ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲವಷ್ಟೆ.

ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ಕದರಿಯ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಕಂಚಿನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸುವಂದು ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೮–೯ನೆಯ ಶತಕದಲ್ಲಿ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನು ಕದರಿಗೆ ಬಂದಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಆ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವ ಮಂಜುಶ್ರೀ=ಮಂಜುನಾಥನ ಮೂರ್ತಿ ಆಗ್ಗೆಯೂ ಇತ್ತೊ ಎಂದು ನಿಷ್ಕೃಷ್ಟವಾಗಿ ಹೇಳಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ತತ್ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ಥೂಲದೃಷ್ಟಿಗೆ ತೋರುವ ಮೇರೆಗೆ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೦೬೮ರಲ್ಲಿ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಅಲ್ಲಿವುದರಿಂದ, ಆ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ, ಅಂದರೆ ಈಗಣ ಕದರಿಯ ಶಿವಾಲಯದಲ್ಲಿ, ಇಂದು ಹೇಗೋ ಅಂದೂ, ಅತಏವ ಪ್ರಾಯಶಃ ಆ ಲೋಕೇಶ್ವರನ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಯ ಮೊದಲೂ ಹಾಗೆಯೇ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶಿವಲಿಂಗವೇ ಮೂಲ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿದ ಆಳುಪೇಂದ್ರನಾದ ಕುಂದವರ್ಮನು ತನ್ನನ್ನು ಮಹಾ ಶಿವಭಕ್ತನೆಂದು, ಅತಏವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಾಹ್ಯನೆಂದು, ಹೇಳಿಕೊಂಡಿರು ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇದ್ದಿರಬೇಕೆಂದು ಯಥೋಚಿತವಾಗಿ ಅನುಮೋಯಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗಾದರೆ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿರುವಂತೆ, ಅದಕ್ಕೂ ಹಿಂದೆ ಕದರಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವ ಮಂಜುನಾಥನ ವಿಹಾರವು ಯಾವೊನ್ಮೆಯೊ ಹಾಳು ಬಿದ್ದಿದ್ದು, ಕ್ರಿ. ಶ. ಸು. ೯ನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಗಯ್ದಿದ ಮತ್ಸ್ಯೇಂದ್ರನಾಥನು ಅದನ್ನು ಕಂಡು, ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಶಿವನಿಗೆ ಸರ್ವಥಾ ಇಲ್ಲವಾದರೂ, ಮಹಾಯಾನವೂ ಶೈವಧರ್ಮವೂ ಸಮ್ಮಿಳಿತವಾದ ತನ್ನ ನಾಥಪಂಥದ ಧೋರಣೆಗೆ ಅನುರೂಪವಾಗಿ ಆ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ಬಿದ್ದುಹೋದ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಊರ್ಜಿಸುವ ಬಗ್ಗೆ ಆತನ ಮೂರ್ತಿ ಇದ್ದ ಆ ವಿಹಾರದ ಗರ್ಭಗೃಹದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರಿನ ಶಿವಲಿಂಗವನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿಸಿರಬೇಕು.

ಶ್ರೀ ಮಚ್ಛೇಂದ್ರನಾಥ

ಅತಏವ ಕದರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗದ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಸುತರಾಂ ಮೂಲತಃ ಶಿವನದಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿ ಈಗ ಆ ಲಿಂಗವಿರುವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಯಾವೊಮ್ಮೆ ಇದ್ದ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಮಂಜುಶ್ರೀ=ಮಂಜುನಾಥ ಎಂಬ ಬೋಧಿಸತ್ತ್ವನ ಹೆಸರು ತಾನೆ, ಹಾಗೂ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಮೇರೆಗೆ ಅದೇ ಆ ಶಿವಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಬಂದಿತು ಎಂಬಲ್ಲಿ ಯಾವ ಸಂದೇಹವೂ ಇಲ್ಲ. ಧರ್ಮಸ್ಥಳದ ಅದೇ ಹೆಸರಿನ ಶಿವಲಿಂಗವಾದರೊ, ಮೇಲೆ ಕಂಡಿರುವಂತೆ ಕದರಿಯ ಶಿವಲಿಂಗದ ಶಕಲ ತಾನೆ ಎಂಬ ಕಾರಣ, ಬೀಜಾಂಕುರ ನ್ಯಾಯದಿಂದ ಅದಕ್ಕೂ ಆನುಷಂಗಿಕವಾಗಿ ಮಂಜುನಾಥ ಎಂದು ಅದೇ ಹೆಸರಾಯಿತು.